

Forfatter: Ulfeldt, Leonora Christina

Titel: Jammers Minde og andre selvbiografiske Skildringer

Citation: Ulfeldt, Leonora Christina: "Jammers Minde og andre selvbiografiske Skildringer", i Ulfeldt, Leonora Christina: *Jammers Minde og andre selvbiografiske Skildringer*, udg. af JOHS. BRØNDUM-NIELSEN ; C. O. BØGGILD-ANDERSEN , Rosenkilde og Bagger, 1949, s. VII. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-leonora01-shoot-idm140124514330352/facsimile.pdf> (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Jammers Minde og andre selvbiografiske Skildringer

HISTORISK INDLEDNING

I Fortællingen „Hoiger Danske“ (1845) lader H. C. Andersen den gamle Billedskærer for sin lille Sønesøn gennemgaa det danske Vaaben. „Løverne ere Styrke og Hjerterne ere Mildhed og Kjærlighed“. Men „idet han saa paa de røde Hjerter, saa skinnede de endnu stærkere end før, de bieve til Flammer, som bevægede sig, og hans Tanke fulgte hver af dem.

Den første Flamme førte ham ind i et snevert, mørkt Fængsel; der sad en Fange, en deilig Quinde, Christian den Fjerdes Datter: *Eleonora Ulfeldt*; og Flammen satte sig som en Rose paa hendes Bryst og blomstrede sammen med hendes Hjerte, hun, den ædlest og bedste af alle danske Quinder.

„Ja, det er et Hjerte i Danmarks Vaaben!“ sagde den gamle Bedstefader“.

I „Gudfaders Billedbog“ (1867) kommer den store Digter paa ny ind paa Leonora Christinas Livsskæbne, som tydeligt har grebet ham stærkt. „Det er en Sang, saa glædelig i sin Begyndelse, saa sørgelig i sin Udgang“.

Visselig var det et Levnedsløb, mærkeligt i alle Folks og Tidens Historie, som beskikkedes Leonora Christina, Kong Christian IV.s Datter, i sin Ungdom gift med Landets Førsteminister Corfitz Ulfeldt, en Tid lang Københavns mest fejrede Dame, siden landflygtig, derpaa 22 Aar Fange i det skumle Blaataarn, indtil Fængselsportene aabnede sig for hende som gammel Kone, og

hun fik Lov at slutte sine Dage i Fred paa det stille Maribo Kloster.

Da H. C. Andersen bevidnede Leonora Christina sin Kærlighed, hvilede dog hendes rigeste Gave til Eftertiden endnu fjært fra Danmark, ukendt for ham som for alle andre Danske.

Det, som giver Leonora Christina hendes Storhed, er nemlig ikke hendes omskiftelsesrige Liv og de Lidelser, hun maatte gennemgaa, men det ukuelige Mod og den Trofasthed mod dem, hun elskede, hvormed hun bar Skæbnens Slag uden at bøjes og sætte sit Sinds Friskhed og Frodighed til, og sidst og ikke mindst den rige Fortællerbegavelse, med hvilken hun har gjort sit Liv, især sit Fangeliv, og sin egen Personlighed levende for Efterverdenen. Hendes „Jammers-Minde“ blev først trykt i 1869, 171 Aar efter hendes Død, og hendes andre selvbiografiske Skrifter var, da H. C. Andersen skrev, alene kendt af enkelte Lærde.

Disse Skrifter skal her for første Gang forelægges den danske Læseverden i en samlet Udgave.

Men skal vi fuldt forstaa dem, er det nødvendigt at tegne deres Forfatterindes Livsskæbne i korte Træk, paa Baggrund af en Tidsalder, som hører til de mest dramatiske i vort Folks Historie.

Hendes Fader var Christian IV., den arbejds-, fest- og kunstglade Konge, som byggede de skønneste Slotte, vort Land ejer, og mange andre dejlige Bygninger, grundlagde en Række ny Byer og søgte at bringe Liv og Trivsel i dansk Industri og Handel, men led Nederlag udadtil, mod den tyske Kejser, Sverige og Nederland, og efterlod Riget mindre og fattigere, end da han kom paa Tronen. Hendes Moder var den unge livshungrige Adelsdame Kirsten Munk, som Kongen efter sin Dronning Anna Cathrine af Brandenburgs Død ægtede (1615). Længe levede de i Elskov og Gammen og fik en halv Snes Børn. Men Fru Kirsten var selvisk og nydelsessyg og blev til sidst utro mod sin over 20 Aar ældre Ægtefælle. I Januar 1630 fandt en faktisk Skilsmisse Sted, og Kongen vilde aldrig senere se sin Hustru,

som levede Resten af sit Liv i Jylland paa Gaardene Boller og Rosenvold, hvortil kom de mange Godser, hun 1649 arvede efter sin Moder Fru Ellen Marsvin.

Børnene tog Kongen sig af, og han viste dem baade Kærlighed og Omhu. Paa Grund af sine mange Forretninger kunde han dog ikke være ret meget sammen med dem. De blev opdragne af Hofmesterinder og Huslærere, for det meste paa det af Christian IV. byggede prægtige Frederiksborg Slot. Her var Leonora Christina født 1621 — 8. Juli staar der i Faderens Kalendere, 11. Juni mente hun senere selv — altsaa 8 $\frac{1}{2}$ Aar før Forældrenes Skilsmisse — som det tredje Barn i Flokken. Der var to ældre Søstre og fire yngre foruden Broderen Valdemar Christian og en Søster og en Broder, der døde som smaa. Rigtige Prinsesser og Prinsler var de ikke, da deres Moder ikke var af fyrstelig Byrd, og Forældrenes Ægteskab var indgaaet i Dølgemaal (og uden kirkelig Vielse), men de fik, som deres Moder, af Kongen tillagt Titelen Grevinder og Grever til Slesvig og Holsten, og Døtrene tituleredes „Frøkener“, mens ugifte Adelsdamer blot var „Jomfruer“.

I den franske Selvbiografi opfrisker Leonora Christina i Mindet en Del Oplevelser fra Barneaarene. Mærkeligt nok synes hun at have været den eneste i Søskekredsen, som i større Omfang arvede Faderens Sind og Begavelse. De andre ser ud til mest at have slægtet Moderen paa og bragte hverken deres Ægtefæller eller sig selv Lykke. De Breve, som er bevarede fra Fru Kirsten og hendes Døtre Elisabeth Augusta og Hedvig, er lidet opbyggelig Læsning.

Fra Christian IV. havde Leonora Christina sit hurtige Lærenemme og sine kunstneriske Anlæg, for Tegning, Maling, Haandarbejde og Musik, sit Lune og sin Evne til at udtrykke sig med Kraft og Liv baade i Tale og Skrift. Tidligt viste hun ogsaa, at hun havde sin egen Vilje, og det kom til haarde Sammenstød mellem hende og den myndige Hofmesterinde Fru Karen Sehested. Det er ikke et uhildet Billede, hun i Selvbiografien giver af

denne karakterfulde Dame. Men Faderens Øjsten var hun paa Grund af sin Ynde, sin Livfuldhed og sit kvikke Hovede, og som halvvoksen fik hun Lov at følge ham paa Smaarejser. Kærligheden til Faderen fulgte hende Livet igennem. Men hun var endnu kun et Barn, da det Tidspunkt kom, da han maatte vige Førstepladsen i hendes Hjerter for en yngre Mand.

Ved Kongens Hof færdedes mange Hof- og Kammerjunkere, unge danske og holstenske Adelsmænd. Blandt disse udsaa Christian IV. Ægtefæller til sine Døtre, som, da de ikke var prinsessefødsde, ikke kunde vente at blive gift med udenlandske Prinser. Elegantest af dem alle, mest charmerende ved sit Konversationstalent og ved den fornemme Dannelse, han havde erhvervet sig paa langvarige Rejser i Frankrig og Italien, var den unge fynske Rigsraadssøn Corfitz Jakobsen Ulfeldt. Han var lidt over 23 Aar, da han i Dec. 1629 blev ansat som Hofjunker. Ikke længe efter trolovedes han med den niaarige Leonora Christina. Det var almindeligt dengang, at Piger blev lovet bort allerede i Barnealderen. Om nogen dybere Kærlighed mellem de to kan der vel næppe endnu paa det Tidspunkt have været Tale. Men den synes for hendes Vedkommende at være kommet hurtigt. Leonora fandt sin Corfitz uimodstaaelig. Og en Sygdom i Benet, som han allerede dengang led af, og som fulgte ham Livet igennem, kaldte desuden tidligt paa Medlidensheden og Moderfølelsen hos hende. Hun knyttede sig saa fast til ham, som et Menneske kan knytte sig til et andet. Hustrukærligheden og Hustrutroskaben blev den stærkeste, alt beherskende Følelse i hendes Liv. Hun gjorde sig blind for sin elskede Ægteherres Svagheder — hans Forfængelighed og Ærgerrighed, hans svigtende politiske Klogskab, hans Mangel paa Troskab over for Konge og Fædreland — og naar, som det hændte, hun var af en anden Mening end han, endte hendes langt stærkere Karakter med at bøje sig.

Det var en splittet Verden, hvori hun voksede op. Hendes Forældre var endt med at hade hinanden, og hendes Søskende laa i

stadig Kiv indbyrdes og med Kongens Frillebørn, senere ogsaa med deres Ægtefæller. Og i det Danmark, der var hendes Fædreland, stredes Kongen om Magten med Rigsraad og Adel, og Borger- og Bondestand skelede ondt til Adelenes Særrettigheder. Midt i al denne Spid var det hendes Sjæl en Lise at give sig helt hen til den ene, der blev hende alt. Og derfor var alle andre menneskelige Baand, naar de sattes paa Prøve, saa skøre over for det ene, som var saa stærkt. Corfitz Ulfeldt blev, som det er sagt, hendes Skæbne. Men hun blev ogsaa hans. Hendes Byrdsstolthed satte hans medfødte Ærgerrighed stedse større Maal, hendes faste og selvtillidsfulde Personlighed gav den inderst inde svage Mand et sjæleligt Rygstød og en Spore, uden hvilken hans Skæbne næppe var blevet, som den blev.

Den 9. Okt. 1636, da hun var 15 Aar gammel, fejredes Brylluppet paa Københavns Slot. Aaret efter blev Ulfeldt Statholder i København, dvs. Kongens Højrehaand i Regeringen, og det unge Par flyttede ind i den store Gaard paa Graabrødretorv, som han købte sig, og som udstyredes med en Række kostbare Tæpper, Møbler og Kunstværker. Der var ingen Dronning i Landet, og Leonora Christina blev, især efter at hendes Mand — der i 1641 paa en Ambassade til Regensburg af Kejseren var udnævnt til tysk Rigsgreve — 1643 var blevet ophøjet til Righöf-mester, Statens Førsteminister og Rigsraadets Formand, Hovedstadens fornemste Dame. Blandt Ulfeldts Venner og dem, der bejlede til hans Gunst, indtog hun en Dronnings Stilling. Og mod dem var hun en naadig Dronning. Men hans Rivaler og de, der havde en anden Mening end han, var sikre paa hendes Ugunst eller Had.

Ivrigt søgte hun, som hun beretter i sin Selvbiografi, at til-egne sig alle de Kundskaber og Færdigheder, som Tiden krævede af en Verdensdame, og som lokkede hendes medfødte Anlæg og Tænksohmhed. Hun læste meget og gav sig af med Oversættelser, bl. a. fra Fransk, som hun allerede før sit Ægteskab efter en fransk Diplomats galante Vidnesbyrd talte med stor Lethed og

med en smuk og behagelig Akcent, som klædte hende allerkæreste. At hun var langt fra at beherske Fransken som en indfødt, skulde dog senere hendes franske Selvbiografi bære Vidne om. Ung, stærk og smidig som hun var, elskede hun ogsaa Jagtens og Boidspillet's Glæder. Til at være en Verdensdame i den franske Renæssancestil, hvori hendes Herre og Husbonde indviede hende, hørte ogsaa en omfattende Taalsomhed i Synet paa det erotiske — den hun i Selvbiografien tillægger sig selv, naar onde Tunger beskyldte hendes Mand for ægteskabelig Utroskab. Over alt andet var hun dog Hustru og Moder. Hun fødte mellem sit 16. og sit 30. Aar mindst 10 Børn, hvoraf fire Drengene og tre Piger naaede voksen Alder. Hendes Forhold til Børnene bar i højere Grad, end Tidens Vane var, Præg af naturlig Fortrolighed. Det kan vi bl. a. se af de indbyrdes Kælenavne, man anvendte.

Hjemlivet afbrødes 1646—47, da Leonora Christina ledsagede sin Mand paa hans Gesandtrejse til Holland og Frankrig. Under Opholdet i Holland malede den fremragende hollandske Portrætmaler Gerhard Honthorst et Billede af hende, som nu hænger paa Frederiksborg og er det bedste, som kendes. Det unge Hovede med den let bøjede Næse og det mørkeblonde Haar er henrivende kvindeligt i sin Blanding af knejsende Selvfølelse, Ynde, Klogskab og Koketteri. Intet Under, at hun gjorde Lykke her og siden ved den franske Dronning, Anna af Østrigs, Hof i Palais-Royal. „Hendes Ansigt var,” siger Dronningens Kammerfrue Madame de Motteville i en efterladt Skildring, „meget smukt, og hendes Skønhed var parret med Værdighed, hvad der bestyrkede mig i den Tro, jeg altid har haft, at man i alle Lande finder distingverede Folk . . . Hun talte ofte og altid forstandigt, med en Ligefremhed, som havde lidt af hendes Fædrelands Kulde ved sig, men hvori der ikke var noget simpelt eller ubetydeligt, og paa sin Dragt og sin Hat havde hun saa mange Perler, at man kunde se, at hun ogsaa var meget rig”.

Faa Maaneder efter Hjemkomsten fra den lange Rejsefærd —

som ogsaa omfattede en lille Sviptur til London — stod hun ved sin gamle Faders Dødsleje paa Rosenborg og lukkede efter Dødens Indtræden det ene Øje, som han endnu havde i Behold efter Slaget paa Kolberger Heide. Ikke med Urette skrev hun 36 Aar efter, at hun dermed sagde „Sin Verdens Velfart Godnat“. Forholdet var det, at Ulfeldts Stilling hvilede paa Lærfødder. Den nye Konge, Frederik III., Leonora Christinas kolde og mistænksumme Halvbroder, fandt ham for mægtig og arbejdede paa hans Fald, og han havde ogsaa Fjender i Raadet og blandt Embedsmændene. Den unge Dronning Sophie Amalie (af Braunschweig) kunde desuden ikke døje Leonora Christina, fordi denne overstraaledede hende i Skønhed og Elegance og efter hendes Mening ikke behandlede hende med den Ærbødighed, som skyldtes en Dronning. Til Kongeparrets Ugunst kom den Kendsgerning, at Ulfeldts Righofmesterstyrelse var højest angribelig. Ikke mindst gjaldt dette hans Ledelse af Finanserne, der havde tilladt Leverandører og andre — og ikke mindst ham selv — at berige sig paa Statens Bekostning. For en Tid fik hans Svoger, den højtbegavede Statholder i Norge Hannibal Sehested, skabt en Slags Vaabenstilstand mellem Konge og Righofmester, under hvilken Ulfeldt i 1649 med sin Hustru og et stort Følge drog til Holland for at slutte et Forsvarsforbund. Ved sin Hjemkomst mødte han dog stor Kulde hos Kong Frederik og maatte finde sig i flere Krænkelser, bl. a. at Kongen berøvede hans Hustru og hendes Søstre deres Titel af Grevinder til Slesvig og Holsten. Stor Forfærdelse vakte det nogen Tid efter, i Dec. 1650, at en Kvinde af tarvelig Herkomst og daarligt Rygte, Dina Vinhofvers, beskyldte Righofmesteren og hans Hustru for at omgaa med Planer om at tage Kongen af Dage ved Gift. Det blev ganske vist bevist ved Retten, at Dina løj, og i Juli 1651 blev hun henrettet paa Slotspladsen i København. Men nu forlangte Kongen en Undersøgelse af Ulfeldts Regnskaber, og den af sine Fjender forfulgte Mand foretrak at unddrage sig den kommende Storm ved i Nattens Mulm og Mørke sammen med sin Hustru

fra Helsingør at flygte paa et Skib til Holland (14. Juli 1651).

Det var en Undsigelse til Danmarks Konge og Regering. Snart efter fulgte et aabent Brud og forræderiske Forhandlinger med Dronning Christina af Sverige.

Leonora Christina stod i denne Fejde helt paa sin Mands Side. Over for den Uret, som efter hendes Mening var øvet mod ham og mod hende, svandt Hensynet til den danske Konge og den danske Stat ind til noget, der kom i anden Række. Hustrutroskab, Selvhævdelse, Hævnløst blev Grundelementer i hendes Livsfølelse i de Aar, som kom.

Hendes Karakter hærdedes i disse Aar, og hendes Personlighed fik større Linier. Efter en kort Rejse til Stockholm 1651, hvor Ulfeldt opnaaede Dronning Christinas Beskærmelsesbrev, tog Ægteparret 1652—54 Ophold i den svenske Hovedstad. 1655—57 havde de sammen med Børnene Bolig paa Slottet Barth i Pommern, som Dronning Christina havde pantsat til dem. Kort før Jul 1656 foretog Leonora Christina efter Ulfeldts Ønske, men mod sit eget Raad en Rejse til Danmark for at søge at faa en Forsoning i Strand med Frederik III. I Korsør standsedes hun af en kongelig Udvisningsordre. Af denne Rejse og dens dramatiske Begivenheder nedskrev hun kort efter Hjemkomsten til Barth en livfuld Skildring paa Dansk — hendes ældste bevarede større danske Skrift.

I Juni 1657 var det, at Frederik III. tog den fortvivlede Beslutning at erklære Sverige Krig, mens Kong Karl Gustav var optaget af Kampene i Polen. Med Lynets Hast førte Svenskekongen gennem Nordtyskland sin Hær mod Danmark, og nu gik Corfitz Ulfeldt i hans Tjeneste. Det var mod Leonora Christinas Ønske, men hun fulgte sin Mand og var fra Fyn, hvor hun 1658 begravede sin Moder, Tilskuer til det svenske Sejrstog over Bælterne, Roskildefreden og Ulfeldts Genindsættelse i sine danske Ejendomme og Len. Senere sluttede hun sig til ham i Malmø og maatte her, da han 1659 anklagedes for Forræderi mod den svenske Konge og samtidig næsten helt lammedes af Sygdom,

overtage baade hans Pleje og hans Forsvar for den svenske Domstol. Retsakterne (nu i Riksarkivet i Stockholm), blandt hvilke der er flere store Indiæg fra hendes Haand, aftvinger Beundring for hendes Kraft, Kløgt og Ordsnilde. Men det er tydeligt, at hun ikke gik af Vejen for mere end én frejdig Usandhed for at afkræfte Beskyldningerne. Om et Retsmøde i hendes Hus 17. Dec. 1659 forfattede hun en udførlig og højst levende Beretning, som findes i det danske Rigsarkiv.

Dommen lød paa Tab af Ære, Liv og Gods, men det lykkedes efter Freden i København 1660 hendes Svoger Hannibal Sehested — der i et Brev til hende varmt havde ønsket hende og hendes omtumlede Mand, at de nu maatte finde „deres Sjæls Rolighed“ — at udvirke Benaadning af Regeringen i Stockholm. Opskræmt af falske Rygter om, at den svenske Regering havde besluttet at føre Ægteparret til livsvarigt Fængsel i Finland, flygtede Ulfeldt imidlertid til København, hvor han søgte Frederik III.s Naade. Leonora Christina blev med god Grund forfærdet, da hun ved sin Ankomst til den danske Hovedstad fandt sin Mand, som efter Aftale skulde være rejst til Lübeck. Den danske Konge var ikke til Sinds at tilgive sin oprørske Undersaat, hvis Rænkespil han stadig frygtede, og lod begge Ægtefæller føre til Klippeborgen Hammershus paa Bornholm, hvor de holdtes i haardt Fangenskab.

En dagbogsagtig Skildring, som Leonora Christina paa Dansk forfattede af Fangelivet paa Hammershus, er gaet tabt. Men i den franske Selvbiografi, hun skrev i Blaataarn 1673, har hun tegnet det i knappe, men uforglemmelige Streger. Særligt levende er Billedet af den brutale Fangevogter Generalmajor Adolph Fuchs og af et mislykket natligt Flugtforsøg med den syge Ægtefælle og en Tjener ned ad Hammerens uvejsomme Klipper. Man ved ikke, hvad man skal beundre mest: den Opfindsomhed, den Kraft og det Mod, den 40-aarige Kvinde udviste ved Flugtforsøget, eller den livsfriske og anskuelige Fortælling, hun som 52-aarig nedskrev derom.

Senere viste Frederik III., der i Mellemtiden var blevet ene-vældig Konge, sig villig til Forhandling, og ved Juletid 1661 udfriedes Ægtefællerne endelig mod, at de gav Afkald paa alle Fordringer og det meste af deres Ejendom. De kunde nu tage Ophold paa Ellensborg paa Fyn (det nuværende Holckenhavn), som Leonora Christina havde arvet efter sin Moder, og hvortil snart efter ogsaa de fleste af Børnene fandt hjem.

Corfitz Ulfeldt var imidlertid besat af en Dæmon, som ikke lod ham finde Ro. Han fik 1662 Kongens Tilladelse til at rejse til Udlandet for at bruge Bade for sin Sygdom og ledsagedes paa Rejsen af sin Hustru. Fra Brugge i Nederlandene tog den vanvittige Mand til Paris, udstrørende Planer og Reformforslag til den franske Konge og andre, hvorefter nogle strejfede Landsforræderiet. Da Ægtefællerne i Efteraaret var kommet tilbage til Brugge, dræbte deres ældste Søn Christian Ulfeldt her paa aaben Gade den ferierejsende General Fuchs. De var sikkert uden Andel i Mordet, men bag det laa det Had til Plageaanden fra Hammershus, som Leonora Christina havde indplantet i Sønnens Sind, og hun syntes at have billiget Handlingen. I Maj 1663 sendte Ulfeldt sin Hustru til London for at kræve den engelske Konge Karl II. (der var en Søstersøns Søn af Christian IV.) for et Laan, som Ægtefællerne 14 Aar før, da han var landflygtig, havde ydet ham. Forhandlingerne trak i Langdrag, bl. a. fordi den danske Konges Resident Simon de Petkum modarbejdede hende. I Mellemtiden fik Frederik III. fra Kurfyrsten af Brandenburg Underretning om, at Ulfeldt havde tilbudt denne Danmarks Krone, efter at han (Ulfeldt) havde faaet et Oprør sat i Gang. Den danske Konge blev højst forfærdet og lod Højesteret dømme den forræderiske Undersaat fra Ære, Liv og Gods (24. Juli 1663). Leonora Christina forlangte han som Mandens formentlige Medskyldige udliveret af den engelske Konge. For ikke at krænke sin danske Onkel maatte Karl II. gaa ind herpaa, og vistnok Natten mellem 27. og 28 Juli 1663 lod de engelske Myndigheder i Dover hende falde i Hænderne paa

Petkum og hans Folk. Paa et af Residenten lejet Skib førtes hun til København, hvortil Skibet ankom 8. August 1663 Kl. 9 Formiddag.

Fra dette Tidspunkt fortæller Leonora Christina selv sine Oplevelser saa udførligt i sit „Jammers-Minde“, indtil hendes Løsladelse fra Blaataarn, at der ikke er Grund til at genfortælle dem her. I endnu højere Grad end Rejseskildringen fra 1656, Forhørsberetningen fra 1659 og den franske Selvbiografi fra 1673 viser det hende som en Fortæller af Guds Naade, hvor det gælder hendes egne Oplevelser, hvad hun selv har set og hørt og følt.

Kærnen i „Jammers-Minde“ er imidlertid ikke de mange Billeder, men det Sind, som afslører sig i Bogen. Nu, da Leonora Christina for stedse havde forladt sin Mands omtumlede Baad, og især da hun 1664 erfarede, at han i Febr. dette Aar ved Døden var udfriet fra denne Verdens Fare og Nød — at hans sidste Tanker gjaldt hende, fik hun først langt senere at vide —, fandt hun omsider sin Sjæls Rolighed. For Verden var hun Højforræderens Hustru, maaske hans Medskyldige, udstyret med et Navn, der brændmærkedes for alle ved den Skamstøtte over Ulfeldt, som lige til 1842 stod paa Graabrødretorv. Bevidstheden herom, Frygten for Mandens Skæbne og for, hvad der kunde være i Vente for hende selv og hendes Børn, knugede hende i de første Fængselsdøgn til Jorden og lod hende ønske Døden. Men hun rankede sig atter. Hendes altid stærke Selvhævdelse, hendes kvindelige Ensidighed i Følelse og Synspunkter blev en Kraftkilde for hende ogsaa nu, da alle ydre Magtmidler og al ydre Ære var uigenkaldeligt tabt. I haarde Sjælekampe gennemtvang hun over for sig selv og over for sin Gud, hvis Ret til at tugte dem, han elskede, hun erkendte, den Overbevisning, at hun kunde bestaa for hans Domstol, at hun havde gjort Ret i over alle andre Hensyn at følge den „Ægte-Kærlighed“, der havde været hendes Livs Salt, og at hun hisset skulde faa den Oprejs-

ning, der nægtedes hende her. Som det hedder i de Vers, hun siden anbragte paa et Alterklæde til Maribo Kirke:

„Ej noget synes tungt for Ægte-Kærlighed,
Trofasthed er den Dyd, man ej tør blues ved.“

Nogen Helgeninde blev hun ikke. Hun førte med Omhu og stille Tilfredshed Bog over de Ulykker, der som en retfærdig Straf fra oven ramte hendes Mands og hendes Fjender. Hun følte sig stedse som Christian IV.s højfornemme Datter, hævet over sine stakkels Omgivelser i Fængslet, saa varmt hun end kunde føle for alle, jævne og fornemme, der viste hende Deltagelse, eller i hvem hun fandt noget godt. En taktløs Hertuginde, der var inde at se hendes Bur, fik en Finte, som sved, og en genstridig Pige fik at føle, hvilke vældige Lussinger, der sad i hendes Arme. Noget uvildigt Sandhedsvidne er den gamle Krigerske heller ikke hverken i „Jammers-Minde“ eller i Selvbiografien. Men hendes Gudstro var ægte og dyb, og kan mange i vor Tid, der er saa forskellig fra hendes, se anderledes paa Livet og dets Værdier, end hun gjorde, saa ejede hendes Livssyn for hende en personlig Sandhed, som bar hende over al Nedværdigelse og alt Smuds, bøjede Omgivelserne ind under hendes Personligheds Magt og gav hende Trøstighed til at leve Livet i det trange Fængsel, mens de mange og lange Aar gik deres Rundgang, og Vejret skiftede uden for hendes lille Gitterrude.

En særlig Inderlighed faar det religiøse Sind i hendes Saimer og „aandelige Viser“. De er maaske værdifuldere i Indhold end i Form, men man glemmer vanskeligt saadanne Linier som disse i Digtet om „Minde og Mod“:

„Mod viser, at man kan af Fængsels beske Urt
udsuge Honning-Trøst, vel lutret, tent og purt.

— — — — —
Vel mig! Mit Sind er frisk, karsk' ere mine Lemmer
for min forfalden Stand jeg ej mig mere græmmer;

min Hørelse, mit Syn, min Følelse, Lugt og Smag
Gud naadelig endnu mig under denne Dag."

Ved Siden af sin Tro fandt Leonora Christina Styrkekilder i sin gennemsunde Krop, der gik usvækket gennem de næsten 22 Fængselsaar, og i sin ukuelige barnefrodige Interesse for Tilværelsen og dens Foreteelser, store som smaa — lige ned til de Myriader af Lopper, der trivedes i hendes Fængselsgulvs Skarn og Ler, og hvis Parringsliv hun studerede, og til en Rotte, hun en Tid holdt i Bur. Og hendes Lune brød atter og atter igennem selv under drøje Oplevelser.

Da Sindet faldt til Ro, gjorde Aandens Krav sig gældende. Hvorledes hun til at begynde med, da der var nægtet hende al Adgang til Haandarbejde, Læsning og Skrivning, med stor Opfindsomhed hjalp sig selv, beretter hun om i Selvbiografien og i „Jammers-Minde". Man mindes næsten om, hvorledes Robinson Crusoe indrettede sig paa den øde Ø. Lidt efter lidt slappedes dog det strenge Tilsyn, saaledes at hun bl. a. kunde sætte sig i skriftlig Forbindelse med Slægt og Venner og følge sine Børns Skæbne. Christian V. gav hende efter sin Tronbestigelse endnu et Kammer ved Siden af det gamle (1671) og en Aarspension (1672), som hun anvendte bl. a. til Bogkøb. Fra da af fik hendes Skrivelyst frit Løb. Foruden „Jammers-Minde", Selvbiografien og Digtene skrev hun et stort Værk „Heltinders Pryd" om Kvinder, der havde vundet Berømmelse ved forskellige Dyder og Bedrifter. Heraf er dog kun (i Afskrift) et større Brudstykke bevaret, vistnok omarbejdet efter Løsladelsen. Det behandler de „fornuftige, stridbare, regerende Heltinder" og skildrer i denne Gruppe bl. a. Oldtidssagndronningen Semiramis, Thyra Danebod, Dronning Margrethe, Dronning Isabella af Spanien og Dronning Elisabeth af England. I Indledningen protesterer hun mod den almindelige Opfattelse, at Kvinden skulde staa lavere end Manden paa Grund af hendes legemlige Svaghed. „De svare ikke alle til Mand's Navn i Gerningen, som bære

Titel af Mands Navn, men ofte svare Kvinder til Helters Navn i Gerningen og bære dog ikkun Kvinders Navn. Hvorofte ser man kvindagtige Hjerter i Mænds Legemer, og der imod igen mandelige Kræfter i svage Kar. Det er ubilligt, at man maaler Gerningen efter Personen, og skatter ikke Personen efter Gerningen." Leonora Christina gør sig her til Talsmand for Kvindernes Ligeberettigelse med Mændene — og hun havde unægtelig en vis Ret til at føre denne Tale.

Skönt Leonora Christinas stærke og i sig selv hvilende Personlighed efterhaanden affandt sig med Fængselslivet, og hun ogsaa der fandt Arbejde og Næring for sin rige og bevægede Aand, søgte hun dog flere Gange at blidgøre først Frederik III. og derpaa Christian V. til at frigive hende — mere dog for sine Børns end for sin egen Skyld. Hvorledes Befrielsens Time, efter hendes ubønhørlige Fjende Dronning Sophie Amalies Død i Febr. 1685, endelig indtraf 19. Maj 1685, skildrer hun selv i „Jammers-Minde“.

En kort Tid tog hun Ophold i Husum ved København hos en Søsterdatter af hendes afdøde Mand, Jomfru Sophie Friis. Derfra flyttede hun — vistnok i Efteraaret 1685 — til Maribo Kloster paa Laaland, som Kongen anviste hende til Opholdssted, samtidig med, at han gav hende Midler til et standsmæssigt Underhold. Maribo Kloster var oprettet i 1418 af Kong Erik af Pommern og Dronning Philippa som Datterkloster af den berømte svenske Ordensstifterske den hellige Birgittas Kloster i Vadstena, som deres store Fostermoder Dronning Margrethe havde omfattet med saa stor Varme. Paa en mærkelig Maade knyttedes saaledes fire store Kvindenavne i Nordens Historie til Maribo. Efter Reformationen var Klosteret kommet i Forfald, og 1621 nedlagdes det. Nonneklostret var ved 1685 næsten kun en Ruin, men Munkeklostret var bedre bevaret, og her fik Leonora Christina sin Bolig. Denne Bolig led trods Istandsættelser af flere Skavanker, og Leonora Christina skrev et Aars Tid før sin Død til Datteren Leonora Sophie: „I Stuen maa gøres varlig Ild, ellers

kommer Brand i Skorstenen, som nogle Gange er sket, dog til Lykke om Dagen. Jeg holder Sengen til Middag for Kulde".

Her henlevede da den gamle Dame de sidste tolv og et halvt Leveaar i fredfyldt Syslen med Husholdningens Ledelse, Have- dyrkning, Haandarbejde, Maling, Læsning og literære Arbejder. Hun lavede om paa de ældre Skrifter, skrev Digte og forfattede et desværre nu tabt Skuespil paa danske Vers, som hun 27. Febr. 1688 lod sin Husstand opføre. Blandt de Kunstværker og Haandarbejder, hun udførte, var et Alterklæde til Kirken i Maribo, der nu er gaaet tabt, Drejerarbejder af Rav og Elfenben, Portrætter af hende selv og hendes elskede Ægtefælle i Pastel og et stort Brystbillede af hendes Fader Christian IV. Paa Alterklædet var oprindelig fastsyet et Stykke hvidt Silketøj, hvorpaa hun havde prentet nogle Vers, i hvilke hun udtalte sin Tak til Gud og sin Hengivelse under hans Vilje, samtidig med at hun hentydede til de vigtigste Punkter i sin egen og sin Mands Historie (dateret 19. Maj 1686). Dette Stykke, nu paa Frederiksborg, lod hun dog senere fjerne, fordi Digtet mistydedes af nogle. Brystbilledet af Christian IV. er syet med Silke i forskellige Farver og forsynet med en Ramme af guldbelagte Silketraade, hvori fremstilles Krone, Scepter, Sværd og Rigsæble. Det findes nu paa Rosenborg. Andre af hendes Efterladenskaber forvares paa Frederiksborg.

En særlig Glæde for hende var længere og kortere Besøg af Døtrene og den yngste Søn Leo Ulfeldt, der var i Færd med at vinde et Navn i den tyske Kejsers Tjeneste. Undertiden modtog hun ogsaa Besøg af Biskoppen i Odense Thomas Kingo, af hvis Digte og Salmer hun var en stor Elsker. Disse Salmers stærke danske Aand var ogsaa hendes. En anden kær Gæst var Fuldmægtigen hos Slotsfogeden paa Blaataarn Peder Jensen Tødsløf, der gennem Fængselsaarene havde været hende en trofast Ven. Han kom især ved Jule- og Nytaarstid, og Talen faldt da hyppigt paa Oplevelserne fra Fangenskabets Aar. Aldrig gik disse Leonora Christina af Minde, og hver Morgen indflettede hun i

sin Morgenbøn følgende Ord: „Gud hjælpe alle Fanger og trøste de skyldige og redde de uskyldige“.

Trods de mørke Minder og trods Alderdommen tabte hun dog aldrig Sindets evige Ungdom. Aandskraftig og energisk var hun til det sidste, og tidt arrangerede hun smaa Festligheder for sin Husstand og fremmede Gæster. Datteren Leonora Sophie fortæller f. Eks. om nogle Fastelavnsløjer, som holdtes paa Klostret i 1697, Aaret før Moderens Død. „Fastelavns Mandag var alt Folket her forklædt; mine Børn var Dalkarle, Jomfru Dorte¹ var Capitain Dögenicht, og min Datter var hans Hustru; Collin² var Trægårdsmester³ paa Kongens Flaade, han havde to Hustruer, min Moders Pige den ene, og Svend var den ene, og den største Dreng, som Svend kunde have paa sin Arm, den havde de svøbt som et spædt Barn; det lo Fru Moder saa hjertelig af; Lorentz og min Søsters Pige de var Tatersker, og to af de fornemste Piger her i Staden, deraf var den ene en Bondepige og den anden et Mandfolk. Denne Røen⁴ varede fra straks efter Middag og til Klokken ni med Dansen og Leg, det havde min Moder stor Ro⁵ af . . .“ Og hun, der nu var 76 Aar gammel, havde endda kort forinden været meget alvorligt syg. „Fru Moder“, skriver Datteren i samme Brev, „har været til Døden syg, mens det maa intet saa hedde; hun vingler end paa sine Ben, er dog oppe“. Hun *vilde* ikke give sig. Legemlig Svaghed skulde ikke faa Bugt med Leonora Christina Christiansdatters Aand.

Allerede længe levede hun dog sit inderste Liv ikke i denne Verden, men med Gud og de kære afdøde, om hvilke hendes Tanker stadig kredsede. Da Døden 16. Marts 1698 lukkede de gamle Øjne, der havde set saa meget, kom den som en Befrier.

6. April 1698 nedsattes hendes Lig i den murede Begravelse, hun 1696 havde ladet indrette i Maribo Kirke. Over Graven lagdes en Sten med Inskription, der bl. a. meddeler, at ogsaa tre

¹ Dorte¹ Leonora Sophie Urne, Leonora Christinas Selskabsdame og Husholderesse. ² Muligvis Leonora Sophies Børns Lærer. Hverken om ham eller om de i det følgende nævnte Svend og Lorentz er noget oplyst. ³ Gartner (svensk; Leonora Sophie var gift med den svenske Adelsmand Lauge Beck). ⁴ Disse Løjer (svensk). ⁵ Morskab (svensk).

af hendes Sønners Lig nedsattes her. Gravstenen blev 1864 taget op og indmuret i en Niche ved Begravelsen. Af Skelettet findes nu ingen Rester bevaret.

Den fyldigste Skildring af Leonora Christinas Liv er S. Birket-Smith: Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie. Med Bidrag til hendes Ægtefælles og hendes nærmeste Slægts Historie. I—II, København 1879—81. Her er omtrent hele det bevarede Materiale til hendes Historie udnyttet, og de senere fremkomne kortere Levnedsskildringer af hende bygger i Hovedsagen paa Birket-Smiths Bog.

C. O. B.-A.

BEMÆRKNINGER VEDRØRENDE TEXTGENGIVELSERNE

Nærværende Udgave gengiver de danske Texter med Anførelse af deres vigtigste Rettelser og Tilføjelser, saaledes at disse i Udgaven indsættes mellem to Sjetner (Rettelser, der betegner Udsettelse af det først skrevne, sættes yderligere i Parentes).

Haandskrifternes danske Text gengives med lempelig Normalisering, idet Originalernes særlige Sprogtoner i saa høj Grad som muligt er bevaret. Ordnes Bøjningsformer og Lydformer er da ikke bragte i Overensstemmelse med Nutidens, men Udgaven følger i disse Henseender Haandskriften i Former som *Hanket* „Hanke“, *smel* „smilede“, *teeg* „tav“, *svor* „svor“, *stønnet* „stundom“, *Skæbne* „Skæbne“, *him(m)elig* „hemmelig“, *gall* „gal“, *dø* „død“, *Traa* „Traad“, *bad paa* „bag paa“ osv. Normaliseringen gælder derimod Retskrivningen og — med en enkelt Begrænsning — Tegnsætningen. I Overensstemmelse med almindelig moderne Ortoografi bruges da i Almindelighed ikke særlig Angivelse af lang Vokal: naar Haandskriften har *stod, stor, Wiin, ene, Huust, saad* osv., skriver Udgaven: *stod, stor, Vin, ene, Hus, sad* osv. Denne Normalisering har naturligt draget med sig Tilfælde som *Huul, boes, Maad, Fiinde, huuste, duult* o. l., der et blevet gengivet som *Hul, bos, Mad, Finde* „Fjende“, *huuste* „huskede“, *dult* „dulte“, uden Hensyn til, at denne Skrivemaade kan føre til en anden Udtale end Forfatterindens. Absolut Ensartethed er ikke tilstræbt; hvor Haandskrifterne har Dobbeltformer, der kan angive forskellig Udtale, er Normalisering ikke foretaget; saaledes staar ved Siden af hinanden *verret* og *været* (og *verren*), *tjenne* og *tjene*, *Sløfgeden* og *Sløsfogden*, *ve* og *vred*, *Vrede* osv. For Tydeligheds Skyld skrives — i delvis Overensstemmelse med Haandskriften — Dobbeltkonsonant i Fortidsform (af svage Verber paa *dé*): *skadde* „skadede“, *stridde* „stred“, *lidede* „led“, *bedde* „bed“ osv.

Enkelte formendige Skrivefejl er rettede uden Bemærkning.

Johs. Br.-N.